

ZAMEJSKE ZBIRKE - IZZIVI, MOŽNOSTI IN PRILOŽNOSTI

Mednarodni posvet Slovenskega etnološkega društva

16. oktober 2021, Jalnova domačija, Bela Peč, Fusine Laghi, Italija

Zamejske Zbirke - izzivi, možnosti in priložnosti

Mednarodni posvet Slovenskega etnološkega društva

Uredila: **Anja Moric**

Programski in organizacijski odbor: **Anja Moric, Igor Jelen, Alenka Černelič Krošelj**

Jezikovni pregled: **Mateja Jankovič Čurič**

Oblikovanje in prelom strani: **Anja Moric**

Fotografija na naslovnici: **last družine Jelen**

© Slovensko etnološko društvo, 2021

Založilo: **Slovensko etnološko društvo**

Izdalo: **Slovensko etnološko društvo**

Za Slovensko etnološko društvo: **Alenka Černelič Krošelj**, predsednica

Ljubljana, 2021, prva e-izdaja / tisk na zahtevo

Publikacija je v digitalni obliki prosto dostopna na: **www.sed-drustvo.si**

Izid publikacije je omogočilo: **Ministrstvo za kulturo Republike Slovenija**

ZAMEJSKE ZBIRKE - IZZIVI, MOŽNOSTI IN PRILOŽNOSTI

Mednarodni posvet

16. oktober 2021

Zamejske Zbirke - izzivi, možnosti in priložnosti

Slovensko etnološko društvo se v okviru mednarodnih dejavnosti delovne skupine za Slovence zunaj meja Republike Slovenije in delovne skupine za ljubitelje etnologije aktivno vključuje v ohranjanje kulturne dediščine Slovencev v zamejstvu in jim nudi strokovno podporo pri njihovem prizadevanju za razvijanje dejavnosti, ki podpirajo njihovo kulturno identiteto.

V ta segment sodi tudi sodelovanje Slovenskega etnološkega društva pri ureditvi zbirke družine Jelen v naselju Bela Peč v Italiji. T. i. Jalnova domačija, ki obsega manjši hotel za letoviščarje, kantino s prenočišči, nekaj gospodarskih poslopij, kozolec in nekdanjo žago, je namreč po uvedbi rapalske meje v dvajsetih letih 20. stol. ostala na italijanski strani in je do danes na račun težje dostopnosti in geografske odmaknjenosti ostala praktično nespremenjena.

Slovensko etnološko društvo je 12. maja 2019 na domačiji Jalen že organiziralo posvet o ohranjanju kulturne dediščine Slovencev v Italiji. Pretresali smo možnosti vključitve urejanja in prepoznavnosti etnografske zbirke družine Jelen v širši kulturnodediščinski okoliš skupnosti (tako na italijanski kot slovenski strani meje), soočili mnenja o tem, kako ustrezno vrednotiti zasebne etnografske zbirke za ohranjanje dediščine etničnih manjšin in razvoj kulturnega turizma, ter vzpostavili povezave med akterji, ki bi v naslednjih letih ustrezno uredili zbirko na Jalnovi domačiji, jo pripravili za ogled obiskovalcev in jo umestili na turistični zemljevid območja.

Načrte, da bi z delom nadaljevali v letu 2020 in v sodelovanju z Oddelkom za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani izvedli študentske terenske vaje, smo morali zaradi epidemije Covid-19 preložiti. 16. oktobra 2021 se bomo predstavniki izobraževalnih, znanstvenih in strokovnih inštitucij ter lokalnih skupnosti ponovno, v še večjem obsegu srečali na posvetu na Jalnovi domačiji. Posvet bo namenjen predstavitvi naših dosedanjih izkušenj z vrednotenjem, urejanjem, promocijo itd. zamejskih in manjšinskih zbirk in načrtovanju našega dela v naslednjih letih, ko bomo zbirko ustrezno uredili, jo pripravili za ogled obiskovalcev in jo umestili v turistična prizadevanja območja.

Anja Moric,

vodja delovne skupine SED za Slovence izven meja RS

PROGRAM

10.00

prihod

10.30

pozdravni nagovori

10.40–11.55

Igor Jelen

Ureditev etnološke zbirke na Jalnovi domačiji

Mojca Ravnik

Od prvih stikov z Jalnovimi v Beli Peči do sodelovanja v projektu Zborzbirk

Špela Ledinek Lozej

Med zbirkami predmetov in pokrajinskim pripovednim muzejem: Snovnost, tvornost in dediščina v manjšinskem okolju

Carmen Kenda Jež, Rudi Bartaloth, Nataša Gliha Komac

Kako na teren? Izkušnje iz raziskav oblačilnega izrazja v Kanalski dolini

Luciano Lister

Prizadevanja Združenja Don Mario Cernet za vrednotenje slovenske kulture v Kanalski dolini

11.55

odmor za kavo

12.10–13.25

Polona Sketelj

Izzivi, možnosti in priložnosti zbirk Slovencev v sosednjih državah ob upoštevanju preteklih sodelovanj v okviru izvajanja javne službe in matičnosti

Irena Lačen Benedičič

Etnološke zbirke Gornjesavskega muzeja Jesenice

Tanja Roženbergar

Slovenski etnografski muzej v mreži strokovnih povezovanj s Slovenci v sosednjih deželah

Anja Moric

Manjšinska dediščina – priložnost za spoznavanje večkulturnosti

Marko Smole

Etnološka zbirka Palčava šiša iz Plešč na Hrvaškem in njene povezovalne dejavnosti v obmejnem prostoru doline zgornje Kolpe in Čabranke ter okolici

13.25

prigrizek na italijanski način

14.00

Sprehod po domačiji in Rateški/Belopeški planoti, ogled morebitne muzejske poti

15.30

zaključni pogovor

16.00

zaključek

POVZETKI

IGOR JELEN

Univerza v Trstu
igor.jelen@dispes.units.it

Ureditev etnološke zbirke na Jalnovi domačiji

Po prvi svetovni vojni in vzpostavitvi rapalske meje se je gospodarstvo Jalnovih v Beli Peči znašlo na margini obmejnega območja in bilo (z vidika obeh - Jugoslavije in Italije) praktično pozabljeno, zaradi česar je družina Jelen sčasoma opustila svoje dejavnosti. Nekdanje slabosti se danes spreminjajo v prednosti; medtem ko so drugod stavbe in objekte obnavljali, rekonstruirali, spreminjali njihov namen in izgled, je na Jalnovi domačiji praktično vse ostalo enako kot v dvajsetih letih 20. stoletja.

V sklop domačije sodijo različni bivalni in gospodarski objekti: hiša - bivši "hotel Mangrt", gostilna oz. kantina, žaga, hlev s senikom, kozolec, vrt in drugo poslopje, "raufkamra" (za koline), kurica, skladišče, drvarnica in kovačija. Vsi prostori so opremljeni z originalno opremo, orodji, dekoracijami; ohranila sta se tudi arhiv in biblioteka. Igor Jelen bo v imenu lastnikov spregovoril o idejnem načrtu za ureditev Jalnove domačije. Ta med drugim vključuje etnografsko zbirko, ki bi sčasoma postala javno dostopna.

MOJCA RAVNIK

Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU
mojca.ravnik@zrc-sazu.si

Od prvih stikov z Jalnovimi v Beli Peči do sodelovanja v projektu Zborzbirk

Jalnovo hišo v Beli Peči sem prvokrat obiskala leta 1997 kot mentorica etnološke skupine na Mladinskem raziskovalnem taboru, ki je bil od 25. avgusta do 6. septembra v Kanalski dolini, 17. v vrsti taborov za slovenske srednješolce v Italiji. Gospod Janez Jalen, ki je tedaj edini živel v tej hiši, je ustregel moji prošnji, da ga obiščem, in v pogovoru z njim sem spoznala izredno zanimivo zgodovino družine in domačije. Nekaj let pozneje pa sem srečala tudi njegovega nečaka, prof. Igorja Jelena, ki me je seznanil s svojo željo in načrti, da bi ohranil dragoceno kulturno dediščino njihove in drugih domačij v Vidrijah, kot se imenuje ta del Belopeške ravnine, in mi pokazal tudi veliko predmetov, ki jih je že zbral za načrtovano zbirko. Ko smo več let pozneje snovali projekt ZBORZBIRK – kulturna dediščina med Alpami in Krasom v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija–Italija 2007–2013, smo vanj vključili tudi to zbirko, ki pa je zaradi spoštovanja zasebnosti še nismo javno objavili. Doslej zbrano gradivo kliče k nadaljnjemu proučavanju, ohranjanju in predstavitvi kulturne dediščine tega izjemnega zgodovinskega prostora.

ŠPELA LEDINEK LOZEJ

Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU
spela.ledinek@zrc-sazu.si

Med zbirkami predmetov in pokrajinskim pripovednim muzejem: Snovnost, tvornost in dediščina v manjšinskem okolju

V prispevku bo orisana zbirateljska in muzejska dejavnost v videmski pokrajini, povezana s slovensko manjšino. Različno motivirana zbirateljska dejavnost ter bolj ali manj institucionalizirani muzeji so sredstva tvorjenja in zastopanja dediščine, v zadnjih desetletjih tudi v slovenskem manjšinskem okolju v Italiji. Tovrstne pobude so podprle tudi upravne, strokovne in raziskovalne ustanove v Sloveniji, finančno pa različni evropski (čezmejni) in deželni projekti. V prispevku bo na podlagi orisa historiat aktivnosti ter premisleka lastnega sodelovanja zastavljeno vprašanje o razmerju med zgoščeno snovnostjo predmetov in multimedialnostjo pokrajinskega in pripovednega muzeja ter iz tega izhajajoče možnosti (tvorjenja) dediščine v (marginaliziranem) manjšinskem okolju.

CARMEN KENDA JEŽ, RUDI BARTALOTH, NATAŠA GLIHA KOMAC

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Slovensko kulturno središče Planika
carmen.kenda-jez@zrc-sazu.si, rbartaloth@gmail.com, natasa.gliha-komac@zrc-sazu.si

Kako na teren? Izkušnje iz raziskav oblačilnega izrazja v Kanalski dolini

V letih 2003–2014 je v organizaciji Slovenskega kulturnega društva Planika Kanalska dolina potekala raziskava oblačil in oblačilnega izrazja v Kanalski dolini. Raziskovalni tabori Kanalska dolina so slovenskim dialektologom omogočili prvo večjo skupinsko dialektološko terensko raziskavo na mešanem jezikovnem ozemlju, obenem pa tudi prvi popis narečnega izrazja, ki je bil neposredno povezan s pripravo postavitve stalne razstave oblačil. Uspešno delo so omogočile dotedanje antropološke, sociolingvistične in dialektološke raziskave in že utečena organizacija raziskovalnih taborov. Izsledki so bili do sedaj prikazani na petih samostojnih ali delnih razstavah in v dveh izdajah slovarja Shranli smo jih v bančah ter se na koncu nadgradili še z virtualno zbirko Glasovi Kanalske doline v okviru dediščinskega projekta Zborzbirk (<http://zborzbirk.zrc-sazu.si/>) in multimedijskega spletnega Slovarja oblačilnega izrazja ziljskega govora v Kanalski dolini na slovarskem portalu Fran (<https://fran.si/210/ziljski-slovar>). Na posvetu bi radi potek raziskave predstavili skozi svoje organizacijske, vsebinske in metodološke izkušnje, saj se je naše delo začelo v času, ko sta se v jezikoslovju teorija in metodologija raziskav ogroženih narečij šele začela resneje razvijati, tako da smo se pri razvoju načina dela v precejšnji meri oprli na lastne ugotovitve.

LUCIANO LISTER

Združenje Don Mario Cernet

Prizadevanja Združenja Don Mario Cernet za vrednotenje slovenske kulture v Kanalski dolini

Združenje Don Mario Cernet si prizadeva za ohranjanje vseh oblik slovenske kulture v Kanalski dolini, od slovenskega jezika s krajevnim ziljskim narečjem vse do ljudskega in zborovskega petja, domačih navad, zgodovine in toponomastike. V zadnjih letih se je močno ukoreninilo med slovensko govorečimi domačini in nadaljuje svoje delovanje z namenom, da bi v svoje dejavnosti vključilo čim več ljudi, še posebej mladih. Ena izmed glavnih skrbi našega združenja je zagotoviti neprekinjeno poučevanje slovenskega jezika v domačih šolah. V zadnjih letih smo delno krili stroške za učiteljico, ki naj bi poučevala slovenski jezik v tistih otroških vrtcih in osnovnih šolah v okviru trbiškega Večstopenjskega zavoda Trbiž, kjer se je pouk slovenščine odvijal tudi v prejšnjih letih.

Januarja 2017 je Združenje skupaj s Središčem Planika, Združenjem Don Eugenio Blanchini, društvom nemško govorečih Kanalčanov Kanaltaler Kulturverein in občinskima upravama v Naborjetu - Ovčji vasi in na Trbižu podpisalo resolucijo, da bi pristojne oblasti spet opozorili na zahtevo prebivalcev Kanalske doline po večjezičnem šolstvu. Prizadevanja za ustanavljanje večjezičnega šolskega sistema v Kanalski dolini so se nato nadaljevala tudi v naslednjih mesecih. V začetku oktobra 2017 se je v šolskem poslopju v Ukvah, ki deluje v okviru trbiškega Večstopenjskega zavoda Trbiž, začel poskusni večjezični pouk. Z javnim prispevkom so kasneje večjezični projekt širili še v šolska poslopja Občine Trbiž. Trenutno si prizadevamo za ministrsko priznanje večjezičnega pouka, ki naj bi v naših šolah zagotovilo stalno in sistemsko rešitev za pouk tudi v slovenskem jeziku.

Združenje Cernet odločno podpira ohranjanje slovenskega petja, ki je še vkoreninjeno po vaseh in še posebej v nekaterih cerkvah (v Ukvah, Žabnicah in Ovčji vasi).

Zadnji slovenski duhovnik v Kanalski dolini, g. Mario Gariup, ki je služboval kot župnik v Ukvah in Naborjetu - Ovčji vasi, nas je zapustil za vedno 1. februarja 2019. V Kanalski dolini ostaja tako še odprto vprašanje duhovniške oskrbe v slovenščini. Naše združenje si na razne načine prizadeva za rešitev vprašanja, ki je za krajevno slovensko skupnost osrednjega pomena.

V okviru projekta za vrednotenje krajevnih slovenskih ziljskih govorov in ustnega izročila je nastala ilustrirana zbirka za otroke Jezik - korenina naše kulture/Jezək - karanina naše kulture/La lingua - la radice della nostra cultura, v kateri je Združenje Cernet v slovenskem ziljskem narečju, slovenščini in italijanščini prikazalo navade, legende in pesmi.

Z veseljem podpiramo nastajanje knjige o žabniški toponomastiki, ki jo pripravlja ukovski raziskovalec Alessandro Oman in ki naj bi izšla do konca leta. Večkrat in rade volje priskočimo na pomoč strokovnjakom in raziskovalcem ali navadnim obiskovalcem, ki se zanimajo za večjezičnost našega območja.

POLONA SKETELJ

Slovenski etnografski muzej

Izzivi, možnosti in priložnosti zbirk Slovencev v sosednjih državah ob upoštevanju preteklih sodelovanj v okviru izvajanja javne službe in matičnosti

V predavanju bo mag. Polona Sketelj, muzejska svetnica v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani, predstavila projekte sodelovanja Slovenskega etnografskega muzeja s skrbniki muzejskih in drugih zbirk Slovencev v sosednjih državah v okviru izvajanja javne službe in matičnosti na celotnem slovenskem etničnem ozemlju. Podala bo ključne izzive pri evidentiranju dediščine na terenu ter pri dokumentiranju, dopolnjevanju in predstavljanju muzejskih in zasebnih zbirk. Razmišljanja bo podkrepila s konkretnimi predlogi za zagotavljanje večje prepoznavnosti, vključenosti, trajne dostopnosti in strokovne prepletenosti tovrstnih zbirk v enotno mrežo ob upoštevanju možnosti sodelovanja Slovenskega etnografskega muzeja s skrbniki zbirk pri doseganju zastavljenih ciljev ob upoštevanju smernic in priporočil sodobne muzeologije.

IRENA LAČEN BENEDIČIČ

Gornjesavski muzej Jesenice

Etnološke zbirke Gornjesavskega muzeja Jesenice

Gornjesavski muzej Jesenice, ustanovljen pred 70 leti, deluje na območju občin Jesenice in Kranjska Gora in na področjih zgodovine, umetnostne zgodovine in etnologije. Prav na stičišču državnih meja delujemo v šestih muzejskih hišah od Jesenic do Rateč. V skladu s poslanstvom pokrivamo področje:

- zgodovine železarstva in rudarstva s tehniško dediščino in s tem povezanih dejavnosti (Slovenski železarski muzej na Stari Savi);
- zgodovine slovenskega planinstva in gorništvu in s tem povezanih dejavnosti (Slovenski planinski muzej v Mojstrani);
- etnologije nosilcev omenjenih dejavnosti in prebivalcev gornjesavske regije (Muzej delavske kulture na Jesenicah, Muzej Kranjska Gora v Liznjekovi domačiji, Muzej Rateče v Kajžnkovi hiši);
- mestne in krajevne kulturne zgodovine celotne gornjesavske regije ter tudi geologije (Bedičeva zbirka).

Etnološko dediščino hranimo v različnih zbirkah, ki bodo predstavljene na posvetu.

TANJA ROŽENBERGAR

Slovenski etnografski muzej

Slovenski etnografski muzej v mreži strokovnih povezovanj s Slovenci v sosednjih deželah

Raziskave in strokovno proučevanje ter predstavljanje tematik zamejskega prostora je že ves čas delovanja Slovenskega etnografskega muzeja del rednih programov in rezultira v stalni postavitvi Slovenskega etnografskega muzeja, različnih občasnih razstavah, izdanih knjižnih edicijah in zbirkah, posameznih novoustanovljenih muzejih in zbirkah na terenu, v restavriranem muzejskem gradivu ter v drugih, tudi obširnejših in večletnih projektih. K delu pristopajo strokovnjakinje in strokovnjaki različnih kustodiatov, od leta 1999 do leta 2011 je v muzeju deloval tudi poseben Kustodiat za slovenske izseljence, zamejce, pripadnike narodnih manjšin in drugih etnij v Sloveniji (v nadaljevanju: Kustodiat), ki je delo, naloge in rezultate postavil v mrežo sorodnih institucij in mednarodni okvir. Ponovna zaposlitev v Kustodiatu in izvajanje rednega programa sta tako že deset let pomembna cilja razvoja SEM, opredeljena tudi v strateških načrtih muzeja. Redna zaposlitev bi omogočila bolj kontinuirano in razvojno zasnovano proučevanje, zbiranje, hranjenje in komuniciranje materialne in nematerialne dediščine Slovencev, ki živijo v sosednjih državah.

ANJA MORIC

Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete UL, Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU

Manjšinska dediščina – priložnost za spoznavanje večkulturnosti

Spoštovanje človekovih pravic, vključno s pravicami pripadnikov manjšin, je ena temeljnih vrednot Evropske unije, a vendar so manjšine pogosto marginalizirane, njihova dediščina pa odrinjena na obrobje. Zlasti na območjih, zaznamovanih s težavno preteklostjo, kamor sodi tudi Kočevska, je v preteklosti prihajalo do težav pri interpretaciji in vrednotenju dediščine manjšine. V prispevku predstavljam primere dobrih praks na področju interpretacije manjšinske dediščine na širšem Kočevskem. Osredotočam se na projekte nevladne organizacije - Zavod Putscherle, center za raziskovanje, kulturo in ohranjanje kulturne dediščine -, ki jo vodim od leta 2016. Razmišljam o načinih, kako lahko z interpretacijo dediščine spodbudimo kulturno in jezikovno raznolikost, omogočimo opolnomočenje manjšin in njihovo boljšo vključenost v sodobno družbo.

MARKO SMOLE

Etnološka zbirka Palčava šiša

Etnološka zbirka Palčava šiša iz Plešč na Hrvaškem in njene povezovalne dejavnosti v obmejnem prostoru doline zgornje Kolpe in Čabranke ter okolici

V Palčavi šiši, kot se po domače pravi spomeniško zaščiteni domačiji le nekaj deset metrov od državne meje med Hrvaško in Slovenijo, se že več kot 15 let trudimo raziskovati in promovirati kulturno dediščino obmejnega prostora, opozarjati na čezmejne povezave in vzpodbujati sodelovanje prebivalcev v nekoč enotnem, a že nekaj desetletij z vedno strožjimi omejitvami razmejenem skupnem kulturnem prostoru od schengenski meji. Kljub temu, da smo organizacijsko še vedno privatni projekt, nam je uspelo tako v strokovni javnosti kot tudi pri političnih oblasteh doseči ustrezno zaupanje, ki nam omogoča sicer omejeno, a kljub temu dovolj dostopno črpanje sredstev za naše dejavnosti: od raziskovalnega dela, razstav, izvedbe predavanj, predstavitev tudi v širšem prostoru in šolah na obeh straneh meje do iniciativ pri vpisu enot nesnovne dediščine v oba registra in sodelovanja z društvi Slovencev na Hrvaškem. Veseli smo, da smo z leti postali partner tudi Nacionalnemu parku Risnjak pri pripravi njihovih programov na področju kulturne dediščine in da z našo pomočjo načrtujejo promocijo kulturnih sledi v naravnem okolju izvira Kolpe. S svojo raziskovalno dejavnostjo smo uspeli premakniti meje kulturne zgodovine našega prostora za tisočletje in več, obenem pa dosegli zaščito najbolj identifikacijskega kulturnega elementa čezmejnih povezav – lokalnih govorov z obeh strani meje in izdati prvo skupno knjigo.

1975-2020

SLOVENSKO *ĕ*tnološko DRUŠTVO
SLOVENE *ĕ*thnological SOCIETY

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

